

נשק וביצורים בכנען*

מעטות החמוגות המראות בצורה מהימנה את כלי-הזין ואת צורות הקרב שהיו נהוגים אצל הכנענים. מצבות הזכרון המצריות של כל פרעה מתארות תמיד את אייביו בשקנים, במנוסחם, או כשהם במצוקת-מצור בתוך ישוביהם הקצורים. הרכב היה נשק ההתקפה הראשי של הכנענים, אשר ללא ספק החלו משתמשים בו כאשר סיגלו לעצמם את השימוש בסוס, בתקופת ההיקסוס. לא נחגלו שרידים של רכב כנעני ממש, ובצורה שעל המצבות, כגון אלו של מנידו, אין להבדילו מזה של בני בריתם הצפוניים. נראה כי הוא היה צר מן הרכב המצרי ואפשר היה לפרקו לשם העברתו בהרים. בכל זאת אין זה מתקבל ביותר על הדעת כאילו השימוש בו היה נפוץ בהרי מרכז הארץ, במקום שאף בתקופות מאוחרות יותר היה סוד הנצחון טמון בסגולת-הלוחם של האיש. שריוני-גוף היו בשימוש במערכת מנידו ושברים ממש של שריון קשקשים נמצאו דרומית מכאן. בנשק ההתקפה נכללו גם הקשת והחץ, זה האחרון מצייד בחדר ברונזה או אבן-צור, הפגיון הקצר והסכין העקומה. אף את התרב אפשר לכלול, אמנם מחוץ היסוס, בין כלי הנשק המקומיים. חוד רומח עשוי צור נזכר בשלל הלכות מן-סגנו**, ואם כי במקרה זה היה שימוש רק לצרכי סקקים בלבד, אבל הוכח, לפי עדות השרידים שנתגלו בחפירות, כי השימוש בחנית ורומח היה נפוץ, וכן הוכח כי נהגו או להשתמש באֵלֶה הכבדה, העשויה עץ קשה, השכיחה בארץ גם כיום***. נמצאו גם ראשי אלות, עשויים אבן בלתי מעובדת; ואילו ראשי-השרבים המלוטשים לא נועדו, כנראה, אלא לצרכי-סכם בלבד. אבני-קלע נמצאו בערים מספר, אך אין ודאות בכך, שהמגינים השתמשו בהן; אבנים רגילות היו מועילות להם יותר בעמדם בפני התקפות על חומותיהם****. בדרך כלל נראה, כי נשק-ההתקפה של תושבי הארץ היה מפותח פחות משהיתה מפותחת שימת ההגנה שלהם, ובמידה רבה נפל נשקם מזה שהשתמשו בו התיילים המצרים ובני-בריתם השכירים.

הרבר הבולט ביותר שאנו רואים בכל סידורי ההגנה הכנעניים הן חומות האבן שנועדו להגן על עריהם הגדולות. באחרות מהן נערכו חפירות, ותלקים, לפחות, מהחומות של אותה תקופה נגלו לעין המסחל; בהן חומות גזר, בית-שמש (צפ'מ' לעזקה) וקריית-ספר (דביר) בשפלת החוף; ירושלים, בארזת (כין בית-אל למצפה), העי ושכם בארץ ההרים; יריחו בבקעת-הירדן, וחצור בעמק החולה. מתכלס סגנון-הבניה ואופיה המיוחד: אבנים מסותחות סתות נס, כבדות ככל שאפשרו סוגי-האבן המצויה בסביבה וגובה החומה, הונחו בנדבכים בלתי-סדירים. את הסדקים בין אבני החומה היו ממלאים אבנים קטנות, מותאמות בגדלן ובצורתן לצרכי הבניה, והכל לוכד במיתח-תקר. עובי הקירות הגיע בגזר עד כדי 16 רגל, בבארות—18 רגל; בכמה מקומות—כמו בירושלים, ביריחו ובשכם—היתה החומה בבסיסה חומכת כאילו בתל המיושב שהיא מנינה עליו, ופני

* מתוך ספריו: "מורשת שלמה" (The Heritage of Solomon) ו"הושע, שופטים" (Joshua, Judges).

** מונח מצרי אשר כלל חלק ניכר של ארץ-ישראל. ר-המצר.

*** הנבוס של הערבים. - המצר.

**** בגלגלם אבנים כבדות מעל החומה על ראשי החוקמים. - המצר.

החומה. התיצוניים נוסים אחורה ככל שהיא מתרוממת במעלה התל. המבנה החזק ביותר נמצא בשכם, במקום שהוא מזכיר בניה מהתקופה המגליטית* ויש בו משום דמיון לחומות עיר הכנרת. החתית כבוקה-קיאוי באסיה הקטנה. ביריחו יסודה של החומה הונת מתחת לפני הקרקע של הישוב מאותה התקופה, והיא הייתה מוקפת תעלת-מגן יבשה ורחבה, התצובה בסלע בעומק 11 רגל. האבנים שנחצבו מתוך התעלה שימשו לבנין החומה. מהן, שמשקלן עולה על מונה אחת, היוו את הגדבך בחומה אשר בגובה חזה האדם. חומה זו יוצבה לא על גבי הסלעים, אלא על מצע חמר, אולי כאמצעי-ההירות בפני רעידת-

חתך חומת יריחו

אדמה. החומה מניעה עדיין במקומות אחדים לגובהה הקדמון של 21 רגל, וגראה כי הייתה עשורה למעלה במעקה-חזה עשוי לבנים בעובי של 4 רגלים, ובגובה של 6 רגלים בקירוב. מדרגות ושקעים לאורך הצד הפנימי נועדו לצרכי פעולות-המגן. כבר בזמנים קדומים יותר היה השער מוגן ע"י מגדלים חזקים משני צדדיו, שיטה שנשתמרה, ללא ספק, גם בדורות מאוחרים יותר כפי שהדבר נראה יפה בקריית-ספר. בשכם היו כשער שני קבועים, ובאנפיו היה בנין החומה חזק ביותר, דוגמת הבניה החתית.

ומוצדק היה הדיון והחשבון של המרגלים מבני-ישראל אשר אמר: „והערים בצורות גדולות מאד“.

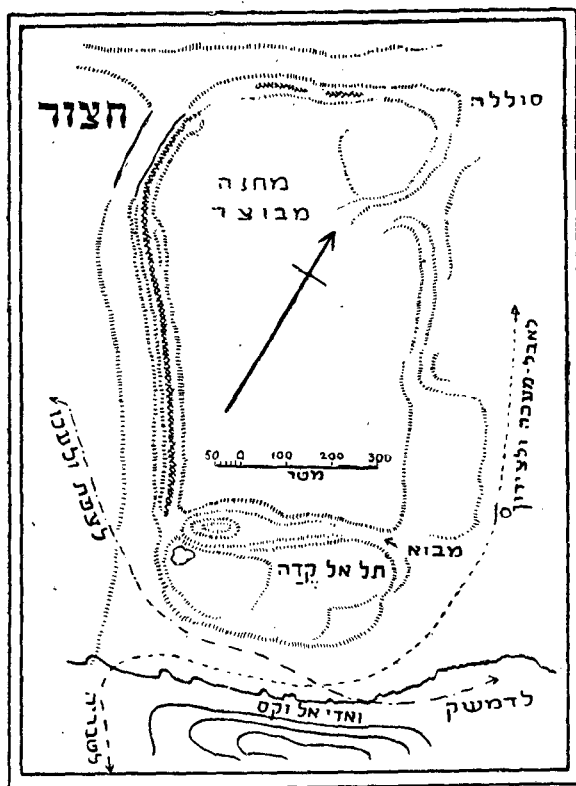

מן הראוי להביא כאן קטע נוסף מאת פרופ' ג. גרסטנג, המשלים את תיאורו את מערכת הביצורים שבכנען. הכוונה היא לחצור אשר בגליל העליון, — מקום ששימש מרכז מדיני בצפון הארץ והיה מעין „עיר-רכב“ בצורה מיוחדת במינה באותה התקופה. — המער.

השם חצור, אשר פירושו המדויק הוא — שטח מוגדר, חצר, מובנה כאן — מחנה סבוצר. חצור העתיקה, במקום הנקרא היום אל-קדה, השתרעה על פני רמה שטוחה, 1100 מטר, בערך, ארכה ו-550 מטר רחבה, המוגנת מן המבצע משני צדדיה, ובחלקה אף מצדה השלישי ע"י ערוצי ואדיות חלולים. נוסף על כך הייתה עמדה רבת-יתרונות זו עשורה סוללה, מפתיחה במימדיה, בנויה מעפר קבוע, שהקיפה את חצור מכל צד, פרט לצד הדרומי-מזרחי, שם נחשמה הגישה אל הרמה. בו בזמן חלש על העיר התל, הסתרום עד לגובה של 50 מטר

* תקופה, בת חוקים מכנים עשויים אבנים גדולות ביותר, ללא כל עיבוד כמעט. — המער.

מעל לדרך העוברת לרגלי הרמה. הרי שמקום זה כלל בזמן ובעונה אחת גם עיר-מושב רבת מידות וגם מחנה מבוצר המחובר אליה. יתכן כי בעיר, אשר שמחה היה 65 דונם לפחות, ישבו כ-4000 תושבים, ואילו המחנה היה גדול, עד כדי אפשרות להכיל בשעת-חירום 30.000 איש, עם מספר מאהים של סוסים ורכב-מלחמה. אך החפירות הראו, כמו במקרה של יריחו,

כי ימיה הגדולים של חצור הלפו כבר לאותו הזמן*. במשך תקופת הברונזה התיכונה, בקירוב 1800 לפסה"נ, כבר הגיעה לשיא שנוגה והתפשטותה. בימים ההם בוצרה חצור מחדש בחומת אבן מוצקה, ששרידיה נראים בעיבורו של התל. אבל — גדולה מזו — העיר התפתחה אז עד כדי כך, שצטוו בתים במספר ניכר גם בשמח המחנה, עדות לגדלה של העיר, אשר בדומה לה לא נמצאה אף אחת בדומה של סוריה.

ההכרח להקים מחנה כה נרחב אפשר ליחס אותו כאן, כבמקומות אחרים, לפלישות החיקסוסים, אשר לפי המסורה קשורים גם במתנות-גודדים גדולים. צבאות מלכי מצרים במסעותיהם לא נמנו אף פעם במספרים אשר יצריכו להקים מחנה כה גדול.

* כוונת המחבר לתקופת הכיבוש הישראלי. — המער.